

Julkaisuvaihtojen merkitys nyt ja tulevaisuudessa

Tieteellisen kirjallisuuden vaihtokeskus
Georg Strien 2012

Ai, eikös ne vieläkkään loppuneet?

No, sitten pian!

Kiitos!

Vai unohtuiko nyt jotain?

Pohdittavaa

:

- Mikä on vaihto?
- Miksi vaihdetaan ja mitkä ongelmat liittyvät siihen?
- Kehityssuunnat tähän asti
- Entäs vastaisuudessa?

Ennakkoluuloja

Eräs professori ilmoitti joskus 1990-luvulla, että kaikki vaihtojulkaisut ovat roskaa.

Kysymykseen, lukeekohan hän New England Journal of Medicinen, hän vastasi, että kyllä, mutta vain ostetun kappaleen, ei vaihtolehteä.

Mitkä ihmeen vaihdot?

- N. vuodesta 1700 alkaen käytetty tapa levittää tieteellisiä tutkimustuloksia: tutkijat ja yliopistot alkoivat vastavuoroisesti lähettää julkaisunsa toisilleen.
- On toiminut lisäksi hankintatapana
- Suomessa käytetty myös tehdäkseen suomalaista tiedettä tunnetuksi maailmassa
- Julkaisuvaihto perustuu vastavuoroisuuteen ja maksattomuuteen
- Aikoinaan sama ajatus kuin nykyään Open Access-julkaisemisessa

Mitkä ihmeen vaihdot? -2-

- Kirjastot vaihtavat, mutta mukana myös lehden toimituksia, tutkimuslaitoksia, yhdistyksiä, museoita, ... Vaihtokeskuksia oli ennen monissa maissa.
- Jokainen lähettää omat julkaisunsa ilmaiseksi vaihtokumppaneille
- Raha ei liiku, julkaisu maksuvälineenä
- Vaihdetaan sarjajulkaisuja, virallisjulkaisuja, väitöskirjoja, duplikaatteja, jne.

Tieteellisen kirjallisuuden vaihtokeskus

- Ensimmäiset vaihdot Suomessa n. 1750
- Tieteellisten seurain kirjasto 1899-1979
- Vuodesta 1979 vaihtokeskus
- Nykyään Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) alainen osasto
- Toimintaa rahoittaa opetusministeriö
- Tieteellisten seurojen lisäksi on tänään mukana myös tutkimuslaitoksia, kirjastoja ja yliopistolaitoksia mukana

Minkä takia vaihdetaan?

- Pitkä perinne
- Ennen e-julkaisemista nopein tapa levittää tietoa ja tutkimustuloksia
- Ei saa ko. julkaisua ostettuna
 - = ns. harmaa kirjallisuus
 - = tiettyjen alojen julkaisut
- Tietyissä tapauksissa halvempi kuin ostaa
- On välttytty valuutan vaihdoista syntyviltä kustannuksilta

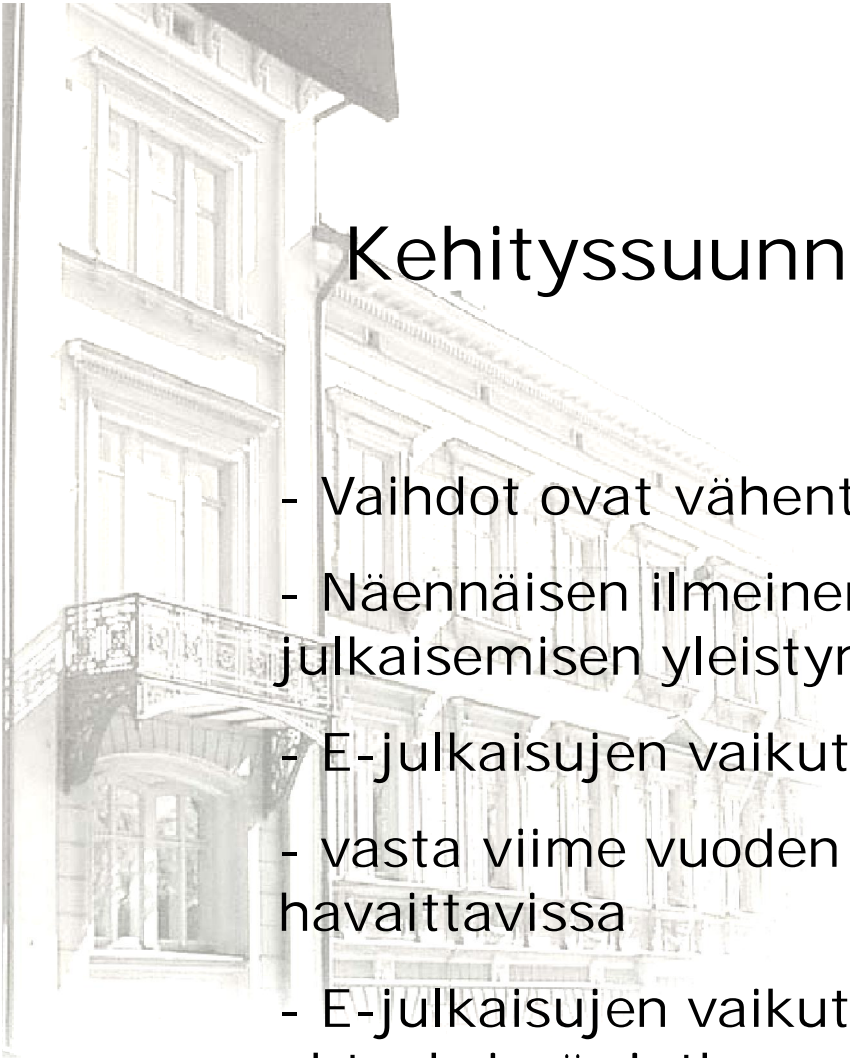
Minkä takia vaihdetaan? -2-

- Hyvin toimiva vaihto aiheuttaa vähän työtä
- Vaihto on edullinen hankintatapa, jos on oma julkaisutoiminta
- Mainontaa omille julkaisuille, saada julkaisut viitetietokantoihin
- Ei voi ostaa kaikkea

Vaihdon ongelmat?

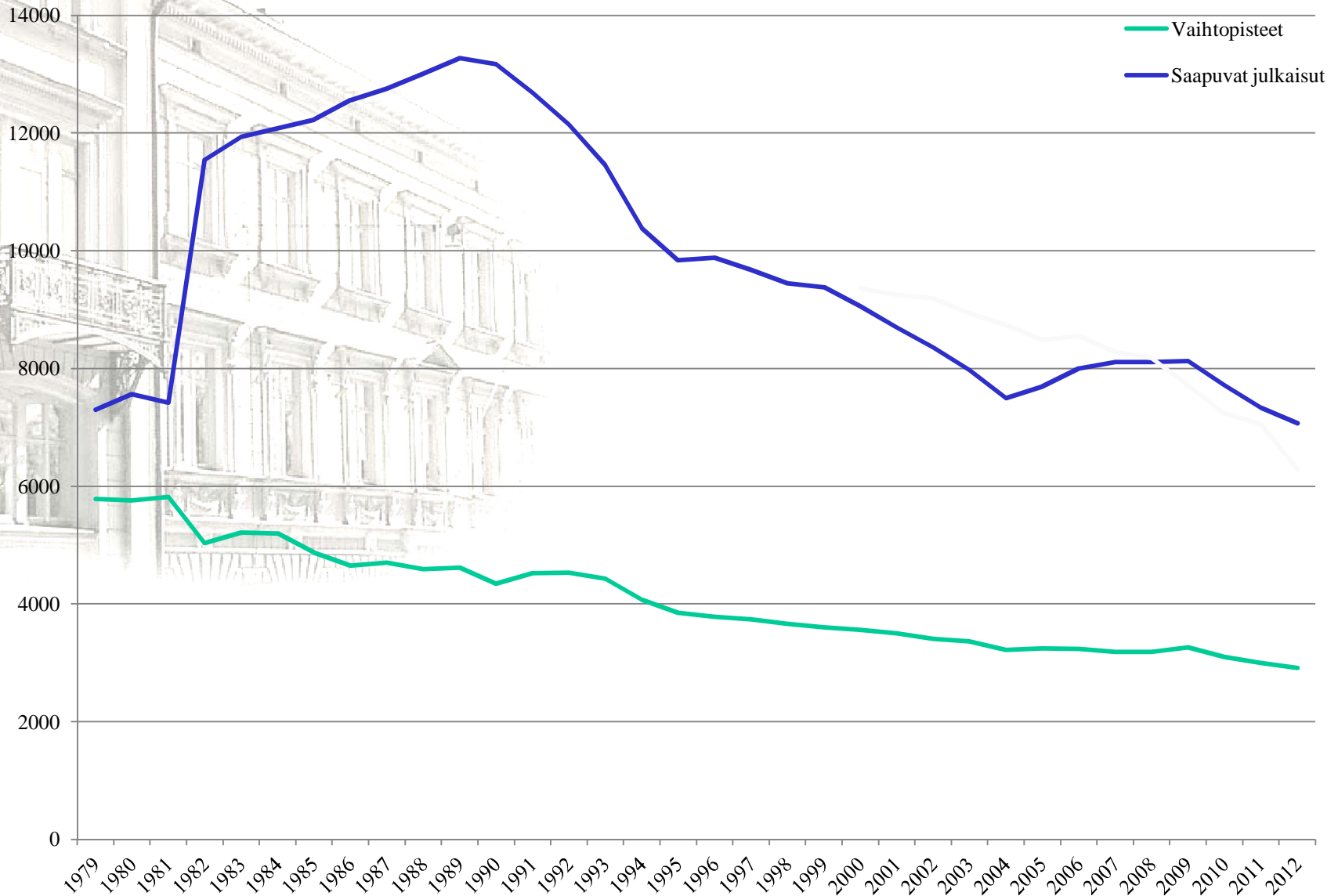
- Vaihtaminen voi olla työläs (esim. vaihdon hoitaminen kortiston avulla)
- Joissain tapauksissa toimii huonosti
- Pitkäjänteinen työ
- Eksoottiset kielet
- Tarpeettomat kylkiäiset
- Usein kohdistamaton hankinta

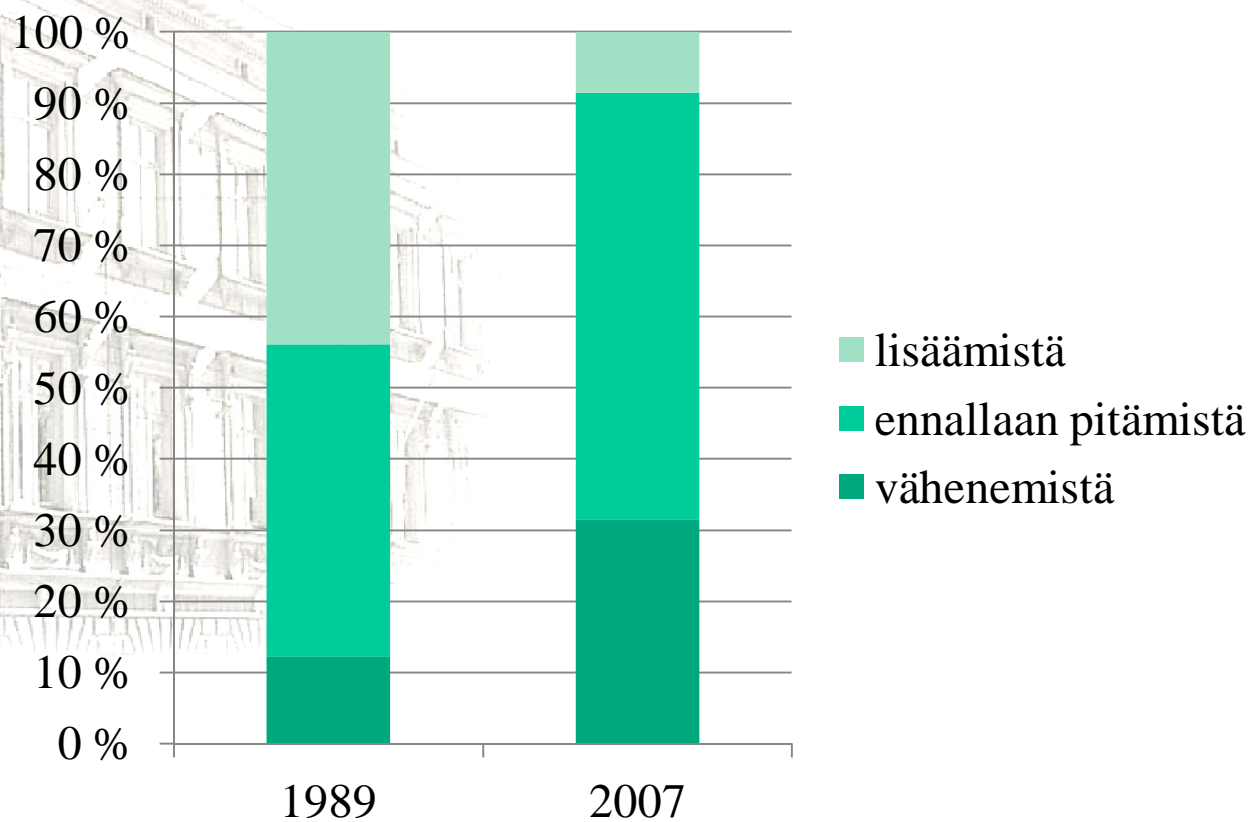
Kehityssuunnat nykypäivään asti

- Vaihdot ovat vähentyneet v. 1990 alkaen
- Näennäisen ilmeinen yhteys elektronisen julkaisemisen yleistymiseen
- E-julkaisujen vaikutus on ollut vain epäsuora
- vasta viime vuoden aikana suora vaikutus havaittavissa
- E-julkaisujen vaikutus näkyy kuitenkin muissa yhteyksissä, jotka ovat johtaneet paperijulkaisujen poistamiseen kirjastoista.

Vaihtojen kehitys

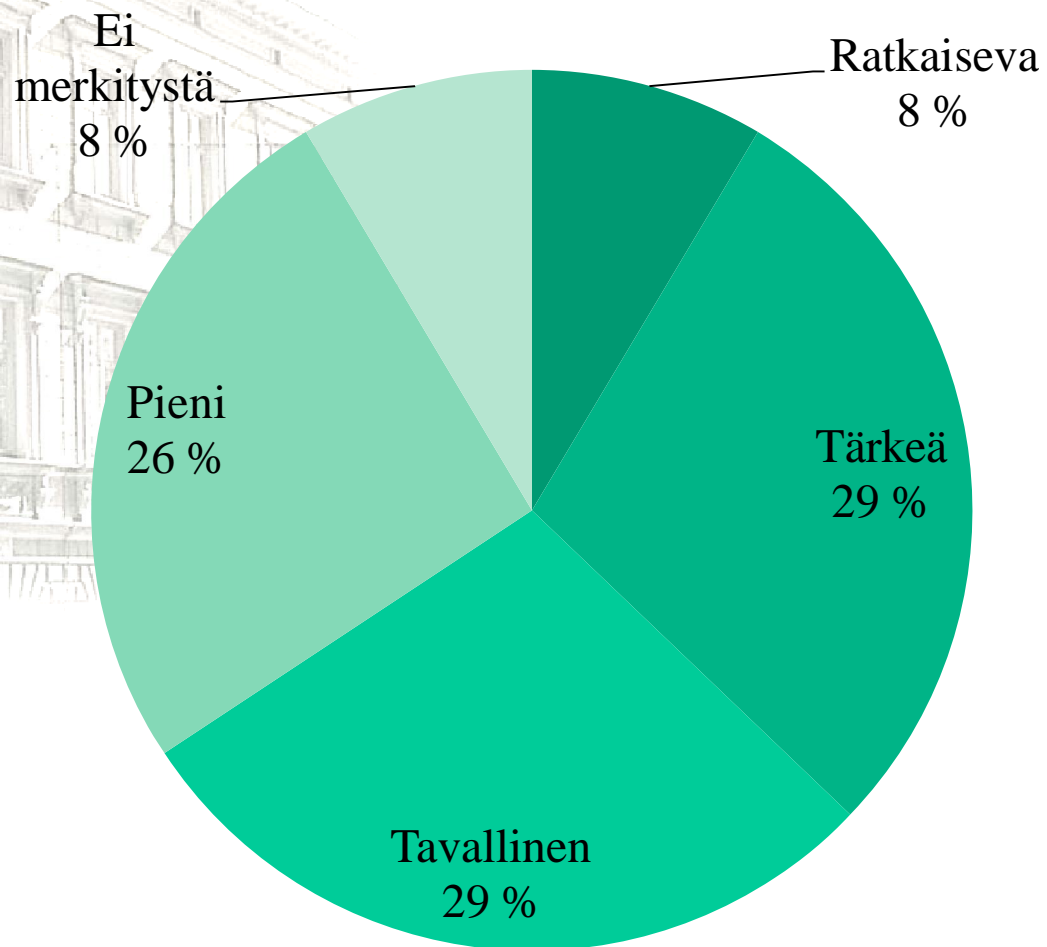

Tulevaisuudensuunnitelmat

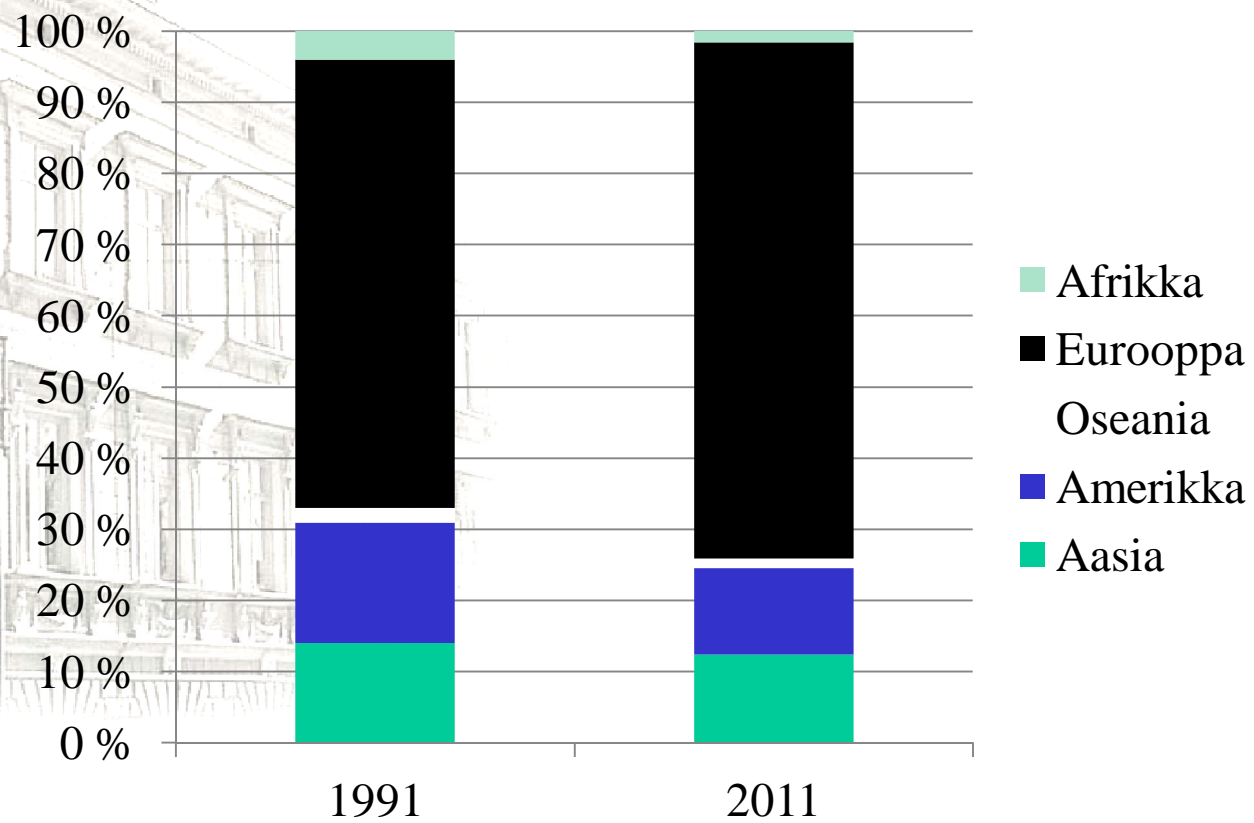

Julkaisuvaihdon merkitys 2007

Kyselyyn vastanneista kirjastoista

Vaihdot mannermaittain

Kehityssuunnat nykypäivään asti -2-

Syyt vaihtojen lopettamiseen ovat monenlaisia:

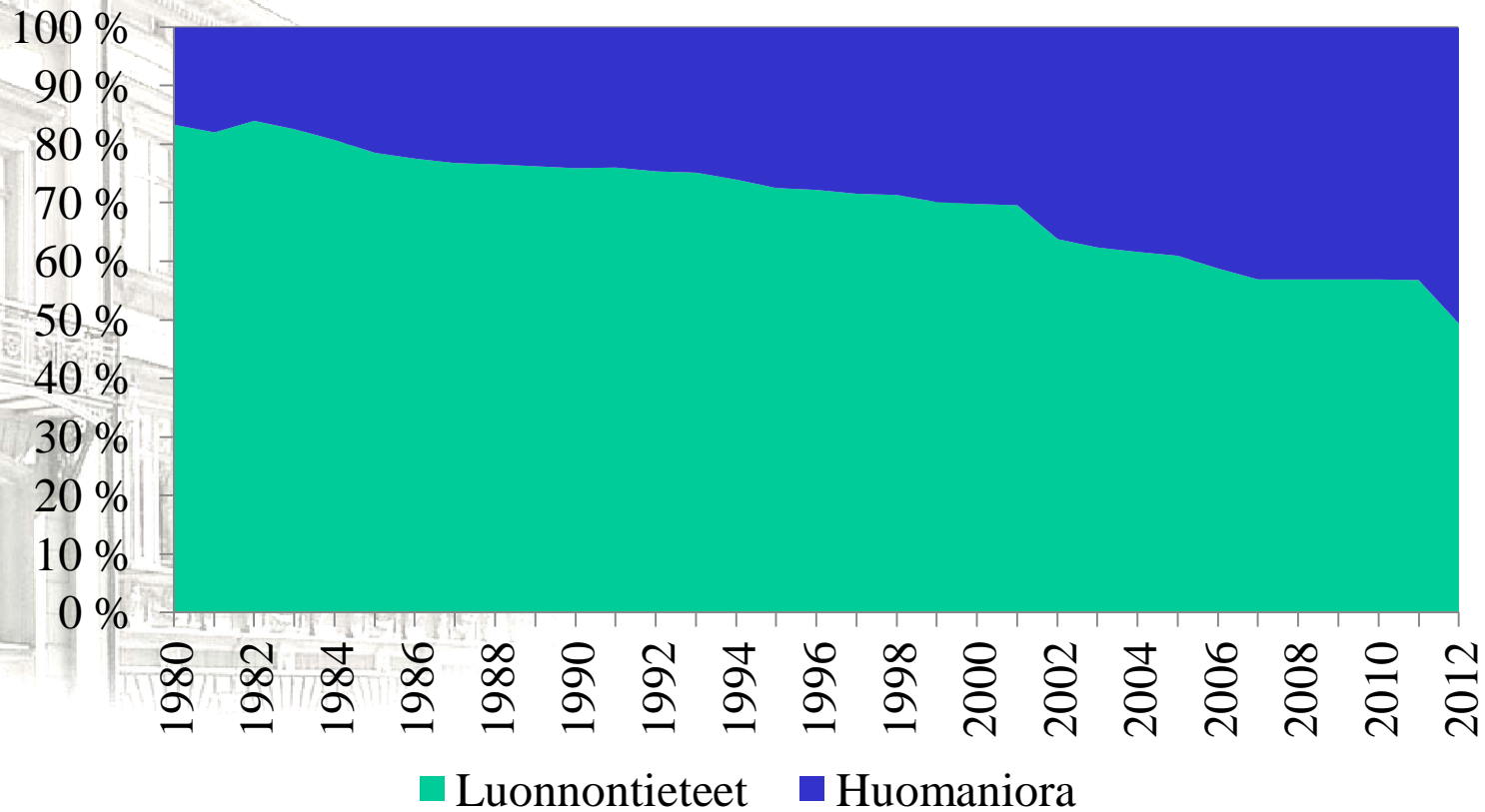
- tilanpuute
- liian vähän henkilökuntaa
- tieteellisten julkaisujen kaupallistuminen
- rahanpuute
- vaihtojen vanhanaikaisuus
- oman julkaisutoiminnan vähentäminen => ei enää vaihto-aineistoa

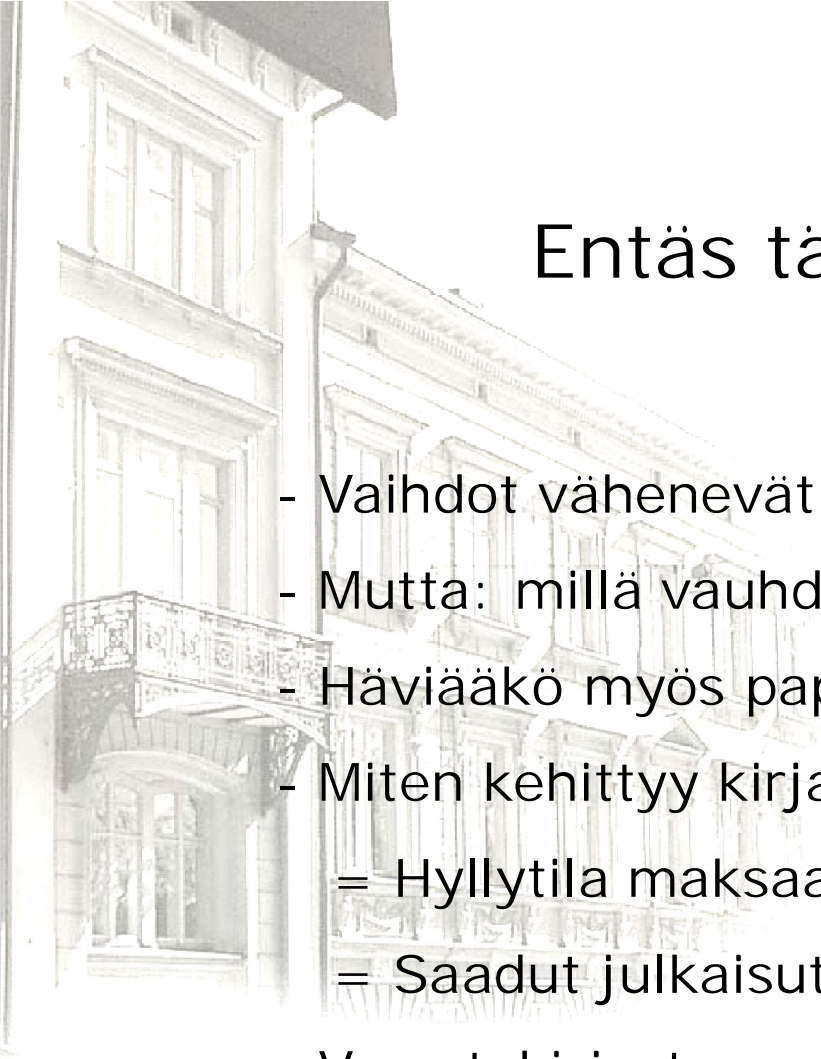
Alojen väliset erot

- Pienillä aloilla: usein vaihto vielä tärkeää
 - = erityisesti humanistisia aloja
 - = mutta myös jotkut luonnontieteelliset alat kuten sienitiede ja lintutiede
- Alat, joissa kuvat ovat keskeisessä asemassa
- Tekniikassa ja lääketieteessä enää hyvin vähän vaihtoja, luonnontieteessä vahva laskusuunta.
 - = ongelma kaikkialla: kaupallisten e-julkaisujen kaukopalvelu

Alojen mukainen jako

Vaihtokeskuksen Helsingin yliopiston kirjastoihin välittämät sarjat

Entäs tästä eteenpäin?

- Vaihdot vähenevät jatkossakin
- Mutta: millä vauhdilla?
- Häviääkö myös paperinen kirja?
- Miten kehittyy kirjastojen rahoitustilanne?
 - = Hyllytila maksaa
 - = Saadut julkaisut eivät maksa
- Varastokirjaston rooli
- Vaihtojen keskittäminen

Vaihtojen keskittäminen

- Keskittäminen Vaihtokeskukseen
 - Edut pysyvät, ehkä jopa kasvavat
 - Haittapuolten merkitys laskee, vaikkeivät poistu kokonaan
 - Vaihtokeskuksessa vankka osaaminen
 - Sujuvat työrutiinit
 - Kustannukset ainakin osittain pois kirjastoilta
- = > Tehokas ja edullinen toiminta niin kauan,
kun tietyt ehdot täyttyvät

Elektroniset vaihdot

- Suomalaiset tahot suurilta osin passiivisia, vastaanottavat, mutteivät lähetä.
- Toimii, mutta vain pieni määrä

Muodot:

- *CD-Rom*
 - = > Samat edut ja haitat kuin paperijulkaisujen vaihdossa
- *Lisensoidut verkkojulkaisut*
 - = > Voi vaihtaa, käytännössä hankalaa: saapumisvalvonta hankalaa

Elektroniset vaihdot -2-

- *Sähköpostitse*

= > Joko julkaisu tai linkki

= > Käytännössä usein Open Access-julkaisu

- *Open Access*

= > Periaatteessa (tietojen) vaihto parhaassa muodossa

= > Nopeampi kuin perinteinen vaihto

= > Halvempi?

Kirjallisuus

Södergård, P. (1992). Bytesverksamhetens betydelse för de vetenskapliga biblioteken i Finland. Åbo : Åbo Akademi

Strien, G. (2006). Bytesverksamhet och elektroniska publikationer - en kombination liknande djävulen och vigvattnet? : studie om e-publikationers inflytande på bytesverksamheten. Helsingfors : Bytescentralen för vetenskaplig litteratur.

Strien, G. (2008). Kleine Bibliografie des Schriftentausches. Helsinki : Verband der finnischen wissenschaftlichen Gesellschaften.
http://www.tsv.fi/files/vk/g_strien_kleine_biblio.pdf

Kiitos!

Yhteystiedot:

georg.strien@tsv.fi; puh. 09-228 69 238

<http://www.tsv.fi/vk>